

- and language minority homes: implications for closing achievements gaps”. In: *Developmental Psychology*, 49 (1), p. 4-14.
- Laufer, B. & Z. Goldstein (2004). “Testing vocabulary knowledge: Size, strength, and computer adaptiveness”. In: *Language Learning*, 54, p. 469-523.
- Kuiken, F. & S. Droge (z.d.). ‘Woordenlijst Amsterdamse Kinderen’. Online raadpleegbaar op: <http://www.digiwak.nl>.
- Mulder, F., Y. Timman & S. Verhallen (2009). ‘Handreiking bij de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters’. Amsterdam: Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen.
- Nelson, K. (1996). *Language in Cognitive Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schneider, W. & M. Pressley (2010). *Memory Development Between Two and Twenty*. New York: Psychology Press.

Ronde 4

Lieve Van Severen & Sanne Feryn
 Odisee, campus Aalst
 Contact: lieve.vanseveren@odisee.be
sanne.feryn@odisee.be

Kaatje Klank houdt van ‘bloot’... ik bedoel ‘brood’. Een wetenschappelijk gebaseerde taalmethodiek om het klankbewustzijn en de articulatievaardigheden te stimuleren in de kleuterklas

1. Inleiding

Dat kleuteronderwijzers belangrijke taalleerkrachten zijn, hoeven we je niet te vertellen, maar er is nog marge voor verbetering, stelt de Nederlandse onderzoeker Tjalling Brouwer (2014). Taaldocenten en pedagogen van de opleiding ‘Bachelor in het onderwijs: kleuteronderwijs’ (Odisee) voeren op dit moment onderzoek op een belangrijk domein dat hij aanstipt: ‘de auditieve vaardigheden’ en ‘het klankbewustzijn’ als basis voor ‘ontluiken-

de geletterdheid'. Aangezien het klankbewustzijn nauw verbonden is met de articulatievaardigheden, wordt ook die piste bewandeld door de onderzoekers.

2. Theoretisch kader

Steeds meer Vlaamse kleuters volgen logopedie omwille van spraakproblemen. Spraakproblemen kunnen een weerslag hebben op de sociale en emotionele ontwikkeling. Bovendien zijn veelvuldige fouten in de spraakproductie een risicofactor voor latere leesproblemen. Bij anderstalige kinderen komen taalontwikkelingsproblemen op jonge leeftijd nog frequenter voor. Veel allochtone kinderen starten in het basisonderwijs met een taalachterstand in het Nederlands die zich kenmerkt door (a) een beperkte woordenschat, (b) grammaticale problemen, en (c) hardnekkige fouten tegen het klanksysteem van het Nederlands. Dat is te wijten aan verschillen tussen het Nederlandse klanksysteem en het klanksysteem van hun moedertaal.

Er wordt in het kleuteronderwijs in Vlaanderen echter nauwelijks doelmatig en planmatig gewerkt aan de articulatie en het klankbewustzijn van kleuters. In de huidige klaspraktijk en taalmethodieken voor het Vlaamse kleuteronderwijs (groep 1 en 2) ligt het accent eerder op 'verhaalbegrip', 'woordenschatverwerving' en 'functionele geletterdheid'. Het innoverende aan ons project is dat we de huidige taaldidactiek in de (Vlaamse) kleuterklas willen bijstellen, door op vroege leeftijd (tweede kleuterklas, groep 1) meer aandacht te schenken aan spraakproductie en klankbewustzijn. Bovendien resulteert vroege behandeling van kleuters met spraakstoornissen in betere spraakvaardigheden en vroege leesvaardigheden. In het taalproject 'Kaatje Klank' willen we nagaan of vroege preventie dan ook niet zou lonen.

3. Wat willen we bereiken?

Het doel van het taalproject *Kaatje Klank* is dubbel. Ten eerste willen we het klankbewustzijn en de luister- en spreekvaardigheden van de kleuters op een muzische en wetenschappelijk onderbouwde wijze stimuleren. Het zijn immers vaardigheden die van groot belang zijn voor de ontwikkeling van het voorbereidend lezen in het kleuteronderwijs en het technisch lezen in het lager onderwijs. Ten tweede willen we nagaan hoe succesvol deze aanpak is door het effect op de articulatie- en leesvaardigheden te testen.

4. Evidence-based

De taalmethode *Kaatje Klank* onderscheidt zich doordat ze gebaseerd is op de meest recente wetenschappelijke inzichten. Deze hebben we vertaald in tien didactische principes. We stippen enkele belangrijke principes aan.

Figuur 1 – De didactische principes in *Kaatje Klank*.

4.1 Hiërarchie

We kiezen voor een hiërarchische benadering, waarbij telkens gestart wordt met het waarnemen en produceren van de uitdagende spraakklank op geïsoleerd klankniveau. De taaleenheid waarop we werken, wordt telkens verbreed. We kiezen in deze methode voor het werken met klanken en woorden, ingebed in muzische en betekenisvolle activiteiten, zoals 'een drama-activiteit', 'een versje', 'een anekdote'...

4.2 Minimale woordparen

We vertrekken van minimale woordparen. Dat zijn woorden die slechts in één foneem van elkaar verschillen, bijvoorbeeld *vis-vies*, *rat-lat*, *mens-mes*. Wanneer deze woorden verkeerd worden uitgesproken, zorgt dat voor misverstanden in de communicatie. Het belangrijkste doel is de kleuters ervan bewustmaken dat een foutieve uitspraak tot misverstanden leidt en hen positieve ervaringen meegeven bij de correcte uitspraak. Auditieve discriminatie is hierbij een basisvaardigheid.

4.3 *Cyclus*

We selecteren hiervoor die klanken die een uitdaging vormen op het vlak van spraakproductie. Dat zijn dus klanken die door Nederlandstalige kinderen pas laat verworven zijn (bijvoorbeeld: /s/, /r/) en klanken die voor anderstalige kinderen uitdagend zijn, omdat ze niet voorkomen in hun moedertaal (bijvoorbeeld: /o/, /a/, /g/). Elke week staat een uitdagende klank centraal. Na enkele weken wordt die uitdagende klank hernomen. We werken dus cyclisch.

4.4 *Klankbewustzijn*

Het trainen van het klankbewustzijn, in combinatie met aandacht voor articulatie, stimuleert zowel de (voorbereidende) leesvaardigheden als de spreekvaardigheden van de kinderen. We selecteerden enkel taken die het klankbewustzijn (i.e. het fonemisch bewustzijn) stimuleren, en geen andere taken voor het fonologisch bewustzijn die betrekking hebben op een andere eenheid dan de klank/foneem, zoals ‘klankgrepen’. Immers, het klankbewustzijn heeft een positief effect op de leesvaardigheden; niet het fonologisch bewustzijn. Bovendien zorgen taken op klankgreepniveau voor verwarring bij taken op klankniveau. Deze bevindingen suggereren dat het beter is om enkel taken op klankniveau te geven (Ukrainetz, Nuspl, Wilkerson & Beddes 2011).

Niet alle taken om het klankbewustzijn te stimuleren, zijn geschikt voor kleuters in de tweede kleuterklas. Volgende vaardigheden zijn relatief gemakkelijk te trainen bij vierjarigen (Gillon 2008; Hesketh, Dima, & Nelson 2007; McGee & Ukrainetz 2009):

- *klankdetectie* (bijvoorbeeld: ‘hoor je /s/ in *Sint*?’);
- *klankcategorisatie* (bijvoorbeeld: ‘zoek woorden met /o/’);
- *klankisolatie* (bijvoorbeeld: ‘wat is de eerste klank in *pet*?’);
- *klankmatching* (bijvoorbeeld: ‘zoek een andere naam met /s/ of ‘starten *rok* en *riem* met dezelfde klank?’).

In navolging van Gillon (2008) zullen we in deze methode eenvoudige taken zoals ‘klankdetectie’, ‘klankcategorisatie’, ‘klank*matching*’ en ‘isolatie’ aanreiken.

4.5 *Articulatie*

Omgekeerd, aandacht voor de articulatie en de mondbewegingen bij het vormen van klanken, zorgen voor een positief effect op lezen (Boyer & Ehri 2011). In de huidige methodiek wordt daarom ook de klemtoon gelegd op de mondstand bij de articulatie van klanken.

4.6 Scaffolding

Scaffolding of stelselmatig, opbouwende begeleiding is een kernbegrip in deze methode. Dat wordt onder meer gerealiseerd door de klank te beklemtonen, door eenvoudige, éénlettergrepige woorden te selecteren, door te herhalen... (Ukrainetz et al. 2011).

4.7 Neutrale feedback

We gebruiken drie soorten taalfeedback:

1. positieve feedback;
2. impliciete feedback;
3. neutrale feedback.

Neutrale feedback is een vorm van expliciete feedback. Je geeft feedback over spraakperceptie en -productie zonder de kleuter te frustreren. Je kunt hierbij voorbeeldfrases hanteren, bijvoorbeeld: 'Ik denk dat ik xxx gehoord heb, of bedoel je xxx?'

De taalmethode is ontwikkeld in de vorm van een educatieve koffer met een handleiding, weekschema's, lesfiches, didactische materialen en instructievideo's. Op de website www.kaatjeklank.be is er meer informatie over het project te vinden.

Tijdens de presentatie wordt de methode *Kaatje Klank*, met aandacht voor de achterliggende didactische principes, voorgesteld, alsook een selectie uit het gevarieerde gamma aan lesactiviteiten. Dit alles wordt gedemonstreerd met concrete voorbeelden en videomateriaal.

5. *Kaatje Klank* in actie

Om de effectiviteit van *Kaatje Klank* na te gaan, komt deze taalmethodiek gedurende 12 weken dagelijks in 6 tweede kleuterklassen (111 kleuters, waarvan 37% anderstalig). De frequentie en inhoud van deze activiteiten werden op voorhand vastgelegd in weekschema's en lesfiches. Via een coachingstraject met drie workshops, tweewekelijkse observatiebezoeken, feedbackgesprekken en terugkoppelingen werden de betrokken kleuteronderwijzers en zorgcoördinatoren opgeleid en begeleid. Een kwalitatieve analyse van de tussentijdse gesprekken, de observaties en de eindevaluatie geven meer inzicht in de implementatie van *Kaatje Klank* in de Vlaamse kleuterklas.

Door middel van een pre- en posttest en een vergelijking met een controlegroep van vijf kleuterklassen (95 kleuters, waarvan 40% anderstalig) gingen we het effect na van

de methodiek *Kaatje Klank* op de articulatie- en vroege leesvaardigheden. De eerste testresultaten zullen gepresenteerd worden op de HSN-conferentie.

6. Financiering

Het onderzoek 'Spreken verfijnen' wordt gefinancierd met eigen onderzoeksmiddelen van de hogeschool (PWO). Professor Zink van de Masteropleiding 'Logopedie' van de Katholieke Universiteit Leuven is partner. Tal van onderwijsexperts, waaronder enkele pedagogische begeleiders, ervaren kleuteronderwijzers en collega's uit de lerarenopleiding zetelen in de stuurgroep.

Referenties

- Boyer, N. & L. Ehri (2011). "Contribution of phonemic segmentation instruction with letters and articulation pictures to word reading and spelling in beginners". In: *Scientific studies of reading*, 15, p. 440-470.
- Brouwer, T. (2014). "Parels, puzzels en praktijkvoorstellen. Stand van zaken taalonderwijs". In: *Jeugd in School en Wereld*, 99, p. 40-43.
- Gillon, G.T. (2008). *The Gillon phonological awareness training programme. An intervention programme for children at risk for reading disorder. Programme Handbook*. Christchurch: College of Education, University of Canterbury.
- Hesketh, A., E. Dima & V. Nelson (2006). "Teaching phoneme awareness to pre-literate children with speech disorder: a randomized controlled trial". In: *International journal of language and communication disorders*, 42, p. 251-271.
- McGee, L. & T. Ukrainetz (2009). "Using scaffolding to teach phonemic awareness in preschool and kindergarten". In: *The Reading Teacher*, 62, p. 599-603.
- Severen, L. Van, H. Taelman, I. Zink & S. Feryn (2013-2015). 'Kaatje Klank: handleiding. PWO-project: spreken verfijnen in de kleuterklas. De ontwikkeling van een spraakdidactiek als uitbreiding op de gangbare taaldidactiek in het kleuteronderwijs'. Aalst: Odisee. Online raadpleegbaar op: <http://www.kaatjeklank.be/>.
- Ukrainetz, T., J. Nuspl, K. Wilkerson & S. Beddes (2011). "The effects of syllable instruction on phonemic awareness in preschoolers". In: *Early Childhood Research Quarterly*, 26, p. 50-60.